

Zsidó Ferenc

KÉNYSZERŰ KETTŐSSÉGEK

Az őszirózsás forradalom és a Tanácsköztársaság alig egy esztendejéről írt történelmi nagyregényt¹ a kézdivásárhelyi születésű, fiatal Voloncs Attila.

A szerző első perctől nyilvánvalóvá teszi elhivatottságát a történelem iránt, a mottóként használt híres Eszterházy-idézetet („Persze, egy jó író, az legalább közepes olvasó”) ekképp formálva ars poetica gyanánt a saját képére: „Egy jó író, az legalább közepes történész.” Úgy tűnik, Voloncs a történelemtudomány primátusát hangoztatja az irodalmi fikcióval szemben, de nem erről van szó: a kötetet olvasva egyértelművé válik, hogy mindenfajta történetírást fikcióteremtésnek tekint. De mint tudjuk: hiteles fikciót csak a valóságból kiindulva lehet alkotni, épp ezért a szerző végigolvasta a korszakra vonatkozó történelmi munkákat, a korabeli sajtót, naplókat, emlékiratokat, és – amint egy interjúban ezt részletezi – számos tévéfelvételt is megnézett. Aztán hagyta dolgozni a fantáziáját.

A *Prológus* a primer valóság talajáról indítja a történetet, a hely és idő jól behatárolt: 2015, Kézdivásárhely. A szerző elhatározza, hogy a Tanácsköztársaságról fog írni, és helyi barátai Varga Árpádhoz irányították, aki 1919-ben kint volt Budapesten. „Az oral history mindig megriasztott a maga megbízhatatlan, legendákban, szóbeszédekben jócskán bővelkedő sajátosságaival” – vallja be a szerző, ennek ellenére felkeresi az idős Varga Árpádot. Az öreg éjfélbe nyúlóan mesél, első körben inkább a személyes élményeit, azzal a meghagyással, hogy később majd áll elébe a kérdéseknek is. A következő találkozás azonban meghiúsul, mert – íme, az első misztikus fordulat – az adatközlő váratlanul, talán az emlékezés terhe miatt, elhunyt. A szerző végül úgy írja meg könyvét, hogy az öreg emlékezéseiből mit sem használ fel, így jobbára egy „abszurd fikció” születik, azzal a megszorítással, hogy: „Valahogy így kellett hogy történjen.”

1 Voloncs Attila: *Virágok esztendeje*. Budapest, 2018, Gutenberg Pál Népfőiskola.

Láthatjuk tehát, hogy Voloncs Attila a történelmi regénynek az alulnézeti perspektívájú változatát választja, amely viszonylag tág mozgásteret tesz lehetővé: a főszereplő kisember, aki azonban érintkezésben áll a nagy történelmi események protagonistáival, az ő perspektívájából ismerhetjük meg a Tanácsköztársaság időszakának főbb eseményeit, politikai aktorait. Lényeges továbbá az is, hogy a főszereplő egy 16 éves forma székely fiatalember: vagyis a szerző azt a generációt ábrázolja, amelyet a legjobban ismer. Varga Árpád kalandjai révén beránt az események sűrűjébe, a valóságábrázolás mellett van véleményezés, ítélkezés is, de nem egyoldalúan: a többféle nemzetiségű osztálytársak, fehérek és vörösek nézőpontja egyaránt érvényesül, vagyis a szerzőnek sikerül totális világot teremtenie. Nyilván az eszmefuttatások olykor naivnak hatnak, de tizenéves diákok szájából ekképp hitelesek. A cselekmény jól kifundált, s bár vannak túlhajtott jelenetek, egyenetlenségek, és az elbeszélői pozíció sem eléggé következetes, összességében jó könyvet írt Voloncs Attila – és nem csupán „ahhoz képest” jót.

A tényleges cselekmény onnan indul, hogy a Nagy Háborúnak vége, „nincs számottevő véderőnk, nincs senki, aki megakadályozhatná, hogy a Román Királyság rátegye a kezét Erdélyre”. Ebben az izgatott helyzetben mindenki politikáról beszél Kézdivásárhelyen is, holott – és íme máris némi gúny (vagy önirónia?) – „annyit tudnak az egészről, mint újabban a franciák Magyarország demográfiai helyzetéről”. Ez a gondolat később is felbukkan: még a gyermekek is érzékelik, hogy világpolitikát formáló idők jöttek, ezért „Tizenkét éven felül ma már mindenki politikus, mindenki érteni vél a nemzetek sorsának alakításához.”

Az alig tizenöt éves Varga Árpád apját várja haza a frontról, a *Vasárnapi Újság* külsőseként Gyulafehérvárra készül a románok nemzetgyűlésére, mert érzi, hogy ott valami nagyon fontos fog történni, amikor hazaér Budapestről a bátyja. Varga Róbert már a háború alatt megismerkedett Marx műveivel, jó kapcsolatban áll az egyelőre illegálisan tevékenykedő kommunista vezérekkel, nagy terveik vannak, ezért erőszakkal ráveszi öccsét, jöjjön el vele, részint azért, mert Erdély sorsa amúgy is bizonytalan, részint azért, hogy amíg ő a kommunistákkal szervezkedik, legyen ott jegyese, Eszter mellett, amolyan fogadott fiaként. Nem túl erős indok, nem a leghitelesebb rész, minden-

esetre a főszereplő így kerül Kézdivásárhelyről Budapestre, s így pottyan az események sűrűjébe, és éli meg az arisztokraták bukását, a vörösök rövid tündöklését, bukását egy másodvonalbeli, de befolyásos és viszonylag gazdag kommunista testvéreként.

Pontos, empatikus jellemrajzot kapunk Varga Róbertről, aki az elhivatott, idealista, az eszmék világában élő aktivista alaptípusát testesíti meg: „A bátyámnak sosem volt igazi otthona...”, „egy pénzes, de névtelen párttag, akinek komoly ambíciói és azért elismerésre méltó kapcsolatai vannak.”

Eszterről az első benyomása nem túl pozitív: ugyan szép volt, de „keveset beszélt és nem tűnt túl okosnak.” Schiller *Kabale und Liebe* című drámájának egyik szállóigéjét átértelmezve, az énelbeszlő ekképp summázza véleményét: „A nőknél sok esetben nem fontos, hogy mi van a padláson, ha a földszintet jól berendezte az Isten.” Később azonban mély, bensőséges viszonyba kerülnek, Eszter amolyan anyapótlékká válik, Árpád egyszerre tiszteli és sajnálja: bátyja ugyanis csupán marginális szerepet szán neki, nem egyenrangú társként, inkább háttérmunkásként tekint rá.

A kalandra vágyó székely fiatalember nyakába veszi Budapestet, és nemsokára véletlenszerűen megismerkedik egy vonzó arisztokrata lánnyal, Krasznahorkai Lilivel. Érzelmek nem elég tisztázottak: bár bátyját tiszteli, a „fehérekkel” való érintkezést sem találja elítélendőnek. Iskolája természetesen egy jellegzetesen balos iskola lesz, ahol a kommunista internacionálé jegyében mindenféle származású fiatal megtalálható, zsidótól németig, ukránig, lengyelig, horvátig és szlovákig. Ezekben a jelenetekben megrajzolja a szerző, hogyan működött a multikulti a Monarchia bukása után, a trianoni békekötés árnyékában Magyarországon. (Megjegyzendő, hogy nem egy magyarkodó könyv ez, bár van nemzetféltés és Erdély-szeretet benne).

Amikor Károlyi lecsukítja a kommunistákat, Róbertet is, Árpád igazi támaszává válik Eszternek: „bús, egymásra utalt kényszerházassággá vált a mi közös életünk.” Károlyit aztán félreállítják, a börtönből kiengedik a kommunistákat, és kikiáltják a Tanácsköztársaságot. Érdekes, amint a narrátor érzékelteti: a proletárdiktatúra létrejöttét főként a baloldali elköteleződés előlegezte meg, de ott volt a nemzeti gondolat is – az ország integritását veszélyeztető szomszédok ellen a szovjet Vörös Hadseregben láttak garanciát. Orosz mintára nemsokára

meg is szervezik a magyar Vörös Hadsereget, Varga Mihály ennek lesz tisztje, és levonul a Tisza mellé az előretörő románok megállítására. Árpádot egyre inkább elsodorják az események: bár azt érzi, hogy nem tud azonosulni maradéktalanul a kommunistákkal, mégis belép az ifjú kommunisták félkatonai szervezetébe, tizedes lesz. Megkezdődik a burzsujvadászat, ő azonban kétkulacsos szerepet is játszik: kimentti Lilit és nagyapját a társai keze közül. Néhány napra saját lakásukba kvártélyozza be őket: Lili hálás, Eszter féltékeny (a könyv egyik legszebb jelenete!). Krasznahorkaiékkal megjelenik a könyvben az arisztokraták markáns nézőpontja: a „vacak nem tart ki”-alapállás, az a meggyőződés, hogy „eddig a zsidók teteje irányított, most az alja.”

A könyvben számos irodalom-/kultúrtörténeti kuriózumot is találunk, testközelből: ilyen például Ady Endre temetése, vagy elmélyülés a Babits által frissen lefordított *Erato* című erotikus világirodalmi antológiában.

Az iskolás élmények sorolásában talán túlságosan elmerül az énelbeszélő, a könyv kissé „leül”, az elbeszélés tempója komótos, vontatottá válik, újabb színt a Lilivel való titkos/tiltott szerelem részletei hoznak. A proletárdiktatúra kezdete előtt Lili nagyapja, Krasznahorkai György megszervezi a család bécsi evakuálását, Lili azonban visszaszökik. Varga Árpád ezt az iránta érzett elköteleződés és szerelem számlájára írja.

Amilyen nagy lendülettel berobban a Tanácsköztársaság, olyan hamar elfogy körötte a levegő: az országban éhezés, káosz, ráadásul az előretörő román csapatokat sem sikerül megállítani. A kezdetben lelkes értelmiség is elfordul, felkelések indulnak, Bécsben az elmenekült arisztokraták szervezni kezdik az Antibolsevista Comitét, és a budapesti katonai akadémián, a Ludovikán is megkezdődik az ellenforradalmi akció. A kommunista ifjak fegyveres konfliktusba kerülnek a ludovikásokkal, melynek során Varga Árpád is öl. A Tanácsköztársaságot ennek ellenére nem lehet tovább fenntartani, alig öthónapnyi tündöklés után megbukik „gazdaságilag, politikailag és katonailag is.” A fő ideológus, Kun Béla elmenekül az országból, Róbertről semmi hír: talán elesett, vagy dezertált. Árpád is veszélyben érezheti magát.

Miután a román hadsereg bevonul Budapestre, a ludovikások és a Lenin-ifjak békét kötnek, hogy együtt lépjenek fel a betolakodók ellen. Rajtaütést szerveznek, az utcai harcok során számos román katonát

lelőnek. Varga Árpád megszanja az egyiket, mert magyarul beszél (ekkoriban az erdélyi románok még mind tudtak magyarul), és házukhoz viszi. Három napig ápolja, ez alatt Jebeleanu elmeséli, milyen volt románnak lenni a Monarchia idején Erdélyben, a régió átvételét tudatosan, gazdasági-kulturális szinten megszervezni. Így hozza be a szerző a román nézőpontot, ezzel a kissé erős jelenettel, melyet azzal is tetéz, naiv kalandregényes fordulattal, hogy Jebeleanunál nagy értékű aranyrudak vannak (véltetően erdélyi magyar hadizsákmány). Halála előtt Varga Árpádokra bizza (a román–magyar barátság jegyében), hogy a kincs kisebb részét tartsák meg, a többit vigyék el Szegeden élő, róla mit sem tudó fiának.

A Tanácsköztársaság bukása után megkezdődik az országban a fehérterror: a kommunistákat elfogják, kivégzik. Ezúttal Liliék a győztesek, úgy tűnik, a love story révbe ér, de a fordulatoknak nincs vége: egy szerelmes éjszaka után Lili kiszedi Árpádból, kik voltak azok bolsevikok, akik burzsoákat öltek, vagy közreműködtek kézre kerítésükben, hogy néhány nap múlva Árpádnak azt kelljen látnia: az óvatlanul „beköpöttek” kivégzőosztag előtt állnak. Lili tehát kihasználja, majd faképnél hagyja őt, a Horthy Miklós körül kibontakozó erőkhöz csatlakozva. (A könyv jól érzékelteti: azért fogadták olyan nagy ovációval Horthyt, mert kieszközölte, hogy a románok ürítsék ki Budapestet, és vonuljanak vissza a Tiszához. Ő lett az új reménység, a nemzet méltóságának visszaadója).

Kezdetben úgy hírlík, hogy a Vörös Hadsereg tisztjeinek amnesztiát adnak, Árpádék reménykednek, hogy Róbert hazakerül, de aztán véletlenül kezükbe kerül egy fénykép, amelyen Varga Róbertet akasztják.

A főszereplő érzi, nincs, ami többé itt tartaná Budapesten, 1920 nyarán, amikor Erdély felől a trianoni békekötés miatt megindul a menekültáradat a csonkaország belseje felé, ő az áradattal szemben elindul haza, Kézdivásárhelyre.

Ez alatt a pár hónap alatt gyermekből érett, sőt meghasonlott felnőtté vált: „egyik pillanatban még duhaj fiatal legények voltunk, akiknek a kommunizmus nem más, mint hirtelen rájuk köszönő szabadság (...), s a következő percben pedig már ott álltunk, hidegvérű gyilkosokként.”

A történelem tehát bedarálja a kisembert, aki csak sodródik az árral, túlélni, élni próbálva. Ami pozitívum az életében: Eszter bizalma,

szeretete, Gergely barátsága (de őt is elveszíti: az összezavarodott, szerelmi csalódott, érzékeny fiatalember öngyilkosságot követ el). Ami negatívum: az élmény, hogy hiába próbált jó és tisztességes lenni (pl. kommunistaként fehéreket menteni, ellenséges katonán segíteni), a világ visszaélt a jóindulatával, és nem volt képes jó irányba terelni saját sorsát sem.

Kritikám elején biztonsági faktorokat emlegettettem, Voloncs Attila azonban kockázatot is vállal: például a Tanácsköztársaság vezéralakjainak – Jászi Oszkár, Cserny József, Szamuely Tibor, Kunfy Zsigmond stb. – részletes bemutatásával (Jászit, Kunfyt, Csernyt testközelből is megismerjük), az ábrázolások jók, árnyaltak. A lineárisan haladó cselekménymesélést jó néhány látomás, álomjelenet szakítja meg: ezek nem feltétlenül szerencsések, főként a választott elbeszélői pozíció miatt. Egy közülük mégis emlékezetes, a morális summái miatt, mert példázza a történelmi helyzet visszásságát Károlyi Mihály kudarcba fulladt földosztási kísérlete kapcsán: „A régi királyok győzelmes harcok után megajándékozták a vezéreiket, katonáikat, a meghódított tartományok földjeiből. De Magyarország elvesztette háborúját, elkergette királyát. És íme, mindenki kap földet.”

Amint írásom elején is utaltam rá, a szerző érzékelteti, hogy felgyorsult, kizöklent az idő (akárcsak a francia polgári forradalom idején): az egész társadalom szerkezetét érintő, mélyre ható változásokról beszélhetünk pár hónap leforgása alatt, amelyek máskor évtizedes lassúsággal következtek be.

Voloncs Attila igyekszik áttekinteni a főbb történelmi eseményeket, és levonni az utólagos tanulságokat. Például arra is utal (vagyis nem ő, hanem szócsöve, az énelbeszélő Varga Árpád), hogy a trianoni határok alakulása kis részben a magyarság történelmi felelőtlenségén is múltott: „Míg mi a vörösterrorral voltunk elfoglalva, az ellenség nem csak megszállta, de már át is nevezi a városainkat.” Az ország erejét felőrölte a megosztottság, a szerző jól láttatja, hogy ez a kényszerű kettősség, ez a dichotómia végigvonul az egész magyar történelmen: István vagy Koppány, Szapolyai vagy Ferdinánd, Kun Béla vagy Horthy...

A könyv címe – *Virágok esztendeje* – úgy metaforikus, hogy egyben leíró. Mint ismeretes, a korszak mindkét politikai fordulata egy-egy virágszimbólumhoz kötődik: először volt az őszirózsás forradalom, amit

aztán felváltott a vörös szegfű. Mindebben jól érzékelhetően némi groteszk is van, amit a valóság, nem a művészet szült: virágok és káosz, virágok és erőszak... Egy ilyen ellentmondásos, nagyfeszültségű korszakról csakis ellentmondásos, nagy feszültségű könyvet lehet írni.

Bevallom, gyengém a történelmi regény (Krúdy Gyula *Három király* című könyvét például szívesebben olvastam a Szindbádnál). Talán ezért van, hogy Voloncs Attila könyve is megragadott: izgalmas korról ír, jó megközelítésben. A könyvnek van aktualitása a centenárium miatt is: kérdés, hogy száz évvel az események lejárta után képesek vagyunk-e tisztán látni. Mint minden történelmi mű, ez is a múltat boncolgatva igyekszik választ találni néhány égető jelenbeli kérdésre, hiszen a kényszerű kettősség hendikepjét azóta sem sikerült feloldani, mint ahogy szomszédjainkkal sem tudtuk rendezni megnyugtatóan a kényes ügyeinket.

Kereszt